



**Лілія Миколаївна Євдокименко,**  
заступник директора  
Рівненської загальноосвітньої школи  
I-III ступенів № 13 Рівненської міської ради  
м. Рівне, Україна

УДК 37.064.1:376-056.45

## РОЛЬ ШКОЛИ ТА РОДИНИ У РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

*В статтє читатель познакоMITься с опытом работы с одаренными детьми, с собственным взглядом учителя-практика на актуальную проблему сотрудничества школы и семьи с целью творческого развития одаренной личности.*

**Ключевые слова:** семья, учебное заведение, одаренность.

*In the real article a reader will become acquainted with experience with the gifted children, with the own look of practical teacher-worker to the issue of the day of collaboration of school and family with the aim of creative development of the gifted personality.*

**Key words:** family, education institution, giftedness.

### **Проблема взаємовідносин сім'ї та школи в педагогіці**

Епоха третього тисячоліття сповнена змінами та інноваціями, диктує свої умови життя; це епоха інтелекту, цінності розуму та обдарувань.

Обдарована людина може дати державі, суспільству, людству в цілому значно більше, ніж людина з посередніми здібностями.

Нині виникла нагальна потреба суспільства у творчих, діяльних обдарованих, інтелектуально та духовно розвинених громадянах.

Виховання творчої особистості – одне з найважливіших питань і завдань, які покликані розв'язувати усі ланки народної педагогіки і освіти. Проблема виховання обдарованої дитини існує стільки, скільки існує сама педагогіка.

Важливою умовою ефективної навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми є співробітництво школи та сім'ї.

Проблема взаємовідносин сім'ї та школи виникла відносно недавно в педагогіці. До ХХ ст. в зарубіжній та вітчизняній педагогіці існував чіткий поділ виховання сімейного і виховання в навчальному закладі.

На рубежі ХІХ і ХХ століть вперше виникає ідея взаємодії школи та сім'ї у процесі виховання дитини. К. Н. Вентцель поряд з проблемами сімейного виховання, освіти батьків піднімає проблему зв'язку школи з батьками. Н. К. Крупська була одним із перших педагогів, які пропагували ідею тісної взаємодії школи з сім'єю. А. С. Макаренко стояв у витоків вирішення проблеми взаємодії школи та сім'ї.

*Сутність концепції А. С. Макаренка виражена в наступних положеннях:*

1. «... Сім'ю від школи відокремлювати не можна» [3, 290].

2. «У сім'ю організація впливу на дитину повинна пройти через широку пропаганду, через приклад кращої сім'ї, через підвищення вимог до сім'ї» [3, 143].

3. «Ми повинні організувати сімейне виховання, і організуючим началом повинна бути школа як представниця державного виховання. Школа повинна керувати сім'єю» [3, 304].

С. Т. Шацький сформулював методологічні підходи до організації взаємодії школи та навколишнього середовища, частиною чого є сім'я школяра.

В. О. Сухомлинський відкрив нову сторінку в розвитку вітчизняної педагогіки і зробив значний внесок у вирішення проблеми шкільно-сімейного виховання. Правильно оцінюючи тенденції розвитку сучасної школи, він дійшов висновку, що «подальший розвиток суспільного виховання не може відбуватися без більш активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих дій школи і сім'ї на особистість, про те, щоб виховання дітей становило важливий громадський обов'язок сім'ї, було виконанням їх обов'язку перед суспільством» [4, 304].

О. А. Захаренко поєднав думки своїх попередників: Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського, А. С. Макаренка. На його думку, саме родинна, сімейна педагогіка містять в собі багато цінного, що не завжди



може реалізуватися в умовах шкільного виховання. Виховання як у сім'ї, так і школі повинно мати чітку спрямованість. Співпраця батьків та вчителів повинна бути безперервною. Школа в процесі повсякденного життя повинна вчити батьків здійснювати процес виховання. «Кажуть, що щастя людини в дітях. А до них причетна школа. Отже, безпосереднім творцем щастя багатьох сімей є вчитель» [2, 94].

У 80–90-х роках ХХ ст. проблеми організації взаємодії школи і сім'ї були розглянуті в роботах Ю. К. Бабанського, В. І. Загвязинського, В. А. Караковського, Г. А. Победоносцева, М. М. Поташника та ін.

#### ***Взаємодія сім'ї та школи в розвитку обдарованих дітей***

Сімейне та шкільне виховання дитини здійснюються в тісній єдності. Педагоги та батьки виховують одних і тих же дітей, мають спільні цілі та завдання виховання. Співпраця освітян та батьків забезпечує можливість краще пізнати дитину, подивитись на неї з різних позицій і сторін, в різних ситуаціях, допомогти один одному в розумінні її індивідуальних особливостей, творчих здібностей та обдарувань, у подоланні негативних вчинків, формуванні цінних життєвих орієнтацій.

Місією школи ХХІ ст. є навчання та виховання обдарованих дітей. Вони характеризуються порівняно високим розвитком мислення, довготривалим запам'ятовуванням навчального матеріалу, розвиненими навичками самоконтролю в навчальній діяльності, великою працездатністю тощо. Їм притаманна неординарність, свобода висловлювання думки, багатство уяви, чіткість різних видів пам'яті, швидкість реакції, вміння піддавати сумніву й науковому осмисленню певні явища, стереотипи, догми.

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватися науковими відомостями, які вони можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації.

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєння знань, умінь і навичок. Контроль за їхнім навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Вищезазначені аспекти, що мають бути органічно реалізовані упродовж навчального року, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань,

заняття у наукових товариствах, відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах (вечорах любителів літератури, історії, фізики, хімії та ін.), огляди-конкурси художньої, технічної та інших видів творчості, зустрічі з ученими тощо.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково-дослідницьку роботу. Вчителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і схильностей учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять.

Помітна роль у розвитку інтелектуально обдарованих дітей належить Малій академії наук України, її територіальним відділенням.

Закон України «Про освіту» передбачає, що для розвитку здібностей, обдарувань і таланту створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початкової допрофесійної підготовки), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи навчально-виховних колективів, об'єднань. Найбільш обдарованим дітям держава надає підтримку та заохочує (стипендії, направлення на навчання і стажування у вітчизняних і зарубіжних освітніх, культурних центрах).

Дуже багато в благополуччі й успішному розвитку обдарованої дитини залежить від батьків. Потрібно пам'ятати, що вона не лише обдарована та талановита, але насамперед є дитиною, якій потрібні любов, захист і співчуття. Певна дітоцентричність сім'ї обдарованої дитини, фанатичне бажання батьків розвинути здібності дитини має в деяких випадках негативні сторони.

#### ***Типові помилки поведінки батьків стосовно обдарованих дітей:***

- переобтяжують дітей заняттями музикою, танцями, малюванням тощо, зменшуючи кількість ігор та прогулянок;
- сприймають здібності сина чи доньки як засіб реалізації власних уподобань та нереалізованих прагнень і вимагають від дитини більшого, ніж вона здатна сприйняти, зробити;
- висувують не завжди достовірні гіпотези, наприклад, вважають, що соціально-комунікативні можливості розумово обдарованої дитини є такими ж високими, як і інтелектуальні;
- надають своєму вундеркінду привілейоване становище в родині, що негативно позначається і власне на дитині, і на братах і сестрах;
- невинувато залучають дитину до вирішення «дорослих» родинних проблем, чим завдають шкоди її емоційному розвитку;
- купують надмірну кількість інтелектуальних ігор, забуваючи про спортивний інвентар та необхідність фізкультури;
- не завжди знаходять правильний підхід до дитини, ставлять до неї вимоги, як до дорослої, не вміють досягти взаєморозуміння, встановити щирі, товариські взаємини.



Виховувати обдаровану дитину нелегко, але приємно. Батькам у вихованні обдарованої дитини потрібно дотримуватися таких рекомендацій:

- приймати дітей такими, якими вони є, а не розглядати їх як носіїв талантів;
- спиратись на власні сили й дозволяти дитині самій шукати вихід зі сформованої ситуації, вирішувати кожну задачу, яка їй під силу, навіть якщо дорослі можуть робити це краще та швидше;
- не тиснути на дитину в її шкільних справах, але завжди бути готовим допомогти за потреби;
- точно розраховувати момент і ступінь реакції на потреби дитини (якщо дитина поставила запитання, то не піддаватися бажанню розповісти про предмет усе, що вони знають, а лише дати відповідь).

Дорослі завжди повинні пам'ятати слова американського психолога Наталі Роджерс: «Творчість дитини стимулюють психологічна безпека, безоцінне прийняття її особистості, атмосфера відкритості, надання їй права на свободу і самостійність».

Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає ефективність всього освітнього процесу.

Взаємодія сім'ї та школи ґрунтується на загальній меті – сформувані співробітницькі відносини між усіма учасниками педагогічного процесу. Загальним завданням взаємодії сім'ї та школи є забезпечення якісної освіти, робота з професійної орієнтації дітей, виховання моральності та культури поведінки, формування потреби в здоровому способі життя, а також сприяння, підтримка та забезпечення розвитку творчих здібностей, обдарованості дітей та молоді.

Провідним положенням в реалізації мети та педагогічних завдань співробітництва педагогів і батьків є принцип гуманістичної орієнтації у взаємодії з сім'єю, принцип інтеграції та диференціації цілей, завдань і дій учасників педагогічного процесу, а також принцип управління взаємодією сім'ї та школи.

Способами організації спільної діяльності та спілкування є колективні, групові та індивідуальні форми взаємодії, які поєднуються між собою.

Найбільш поширена колективна форма взаємодії педагогів і батьків – батьківські збори, творчий підхід педагога до організації та проведення яких дозволяє поєднувати в їхніх межах цікаві для батьків варіанти взаємодії: батьківський лекторії, конференція з обміну досвідом, вечір запитань і відповідей, диспут-роздум з питань виховання, зустріч з адміністрацією, вчителями класу.

Цікавими й ефективними для всіх учасників виховного процесу стають спільні справи, заходи, спільне з батьками та дітьми відвідування музеїв, виставок, організація екскурсій, виставок робіт батьків і дітей, конкурсів виробів. Великі виховні можливості закладені в індивідуальних формах: бесіда, задушевна розмова, консультація, спільний пошук вирішення проблеми. Пошук індивідуального стилю спілкування з кожним з батьків є обов'язковою умовою його ефективності.

Багаторічне перебування дитини в школі дає можливість встановити контакт з сім'єю, вивчити її виховний потенціал, виділити проблеми в сімейному вихованні, надати допомогу в їх вирішенні. І саме взаємодія школи і сім'ї у питаннях виховання дитини, а особливо обдарованої дитини, дозволяє надавати систематичну допомогу сім'ї у питаннях виховання і формувати єдине виховне середовище для роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

*Із власного досвіду роботи з обдарованими дітьми вчителя української мови та літератури Євдокименко Лілії Миколаївни*

Шалене третє тисячоліття легше сприймається дітьми, ніж дорослими. На крені часу – нові цінності, потреби, запити.

Шкільна педагогіка, методична робота, індивідуальність кожного вчителя не лише впевнено зміцнюються в цьому новому світі, а й творять нову, здорову, освічену, прекрасну, талановиту людину.

Пріоритетом у діяльності було визначено роботу з обдарованими дітьми. Головне завдання, яке було поставлено, – навчити дитину творчо працювати, добувати інформацію з різних джерел та застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення, розвивати уміння використовувати набуті знання у житті, бути здатними генерувати нові ідеї, не боятися нестандартних рішень.

Реалізувати ці завдання допомагає застосування нових педагогічних технологій: інтерактивного, ситуаційного навчання, проектної технології, технології саморозвитку учня та інших. На уроках учні залучаються до активної співпраці, завдяки широкому застосуванню з цією метою діалогу, завданням, які вимагають мобілізації інтелектуальних зусиль, пам'яті, уваги, спостережливості, а також уміння логічно мислити.

На уроках української мови практикуються такі види робіт, які інтенсифікують процес формування практичних умінь і навичок, диференціюють його, розвивають логічне, лінгвістичне, образне мислення та культуру мовлення.

Для роботи на уроці добираються тексти, що передбачають роботу зі словниками, додатковою літературою, елементи лінгвістичного експерименту, редагування, визначення художньо-образних засобів тощо. Окрім традиційних засобів пропонуються нові ефективні види диктантів: диктант-тест, диктант-гіпотеза, диктант-диспут, диктант-змагання, а для розвитку творчих компетенцій – творчі диктанти:

1. Доповнити речення.
2. Перебудувати речення.
3. Відредагувати речення, пояснити характер помилок.
4. Дописати поезію. Зіставити з авторським варіантом.
5. Скласти опорну таблицю на запропоновану тему, підготувати усне повідомлення, навівши приклади та ін.

У кінці уроку одне з диференційованих за рівнем складності завдань передбачає виконання творчого



завдання, в результаті якого складається невеликий за обсягом усний чи письмовий текст.

Ефективною формою розвитку творчих компетенцій учнів є інсценізація літературних текстів. Цей вид роботи сприяє розкриттю індивідуальності учнів, збагачує їхній внутрішній емоційний досвід. Інсценізація стала важливим елементом уроків за темами: «Літературна казка», «Байка в українській літературі».

До підготовки та проведення уроків залучаються також і самі учні, лише завдяки цьому вони відчують себе співтворцями, а навчальний матеріал не залишить їх байдужими. Також об'єднують дітей у літературно-дослідницькі групи, кожна з яких отримує певне випереджувальне завдання, науковий проект. Така форма роботи сприяє розвитку науково-дослідницьких компетенцій школярів.

Велика увага приділяється використанню мультимедійних засобів навчання. На уроках діти слухають музику, переглядають відеозаписи, презентації, слайд-шоу, що допомагають проілюструвати проблемне питання уроку, знайомлять учнів з майстрами українського кінематографу.

Приділяється також належна увага домашнім завданням. Зазвичай, вони диференційовані, творчі. Все це сприяє виробленню в учнів особливого погляду, плеканню душі, оскільки в умовах творення української держави особливої актуальності набувають проблеми виховання творчої особистості на основі гуманістичних цінностей.

Організовується дослідницька діяльність школярів. З цією метою учні залучаються до шкільної конференції «Дослідник», організовується майстер-клас з підготовки та захисту науково-дослідницьких робіт. Школярі беруть участь у міській науково-практичній конференції «У світ відкриттів через МАН», яка щороку проходить на базі ЗОШ № 13 (м. Рівне).

Значна увага приділяється індивідуальній роботі з обдарованими дітьми. З метою розвитку творчих здібностей школярів вчать аналізувати поезію, стимулюють до написання власних творів.

Творчі доробки (поезія і проза) Павлюк Анни, Гомзар Карини, Панчишко Христини, Беліка Владислава надруковані у 2010–2013 рр. у альманасі юних літераторів «Я голосую за мир», у якому вміщено кращі роботи юних митців Рівненщини щодо власного бачення щастя.

Учні беруть активну участь у конкурсах творчих робіт. У 2011/2012 навчальному році Гомзар Карина,

Панчишко Христина посіли III місце, Павлюк Анна – II місце (у двох номінаціях) в міському конкурсі «Об'єднаймося ж, брати мої»; Павлюк Анна виборола III місце в обласному МАН; Гомзар Карина мала призове місце в обласному конкурсі «Податки очима дітей»; Белік Владислав та Белік Дмитро вибороли I місце у міському та обласному етапах конкурсу читців-декламаторів «Живи, Кобзарю, в пам'яті людської», «Я – європеець»; Колосок Петро – I місце в міському та обласному етапах конкурсу гумористів «Поліські пересмішники». Упродовж останніх десяти років учні є призерами II етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури, II етапу конкурсу знавців української мови ім. Петра Яценка, II етапу мовно-літературного конкурсу ім. Т. Шевченка.

Велика увага приділяється позакласній роботі. Учні залучаються до проведення тижнів української мови, відвідування виставок, музеїв, театру, концертів, екскурсій. Організуються разом з вихованцями вечори.

Постійно працюючи з обдарованими дітьми, необхідно пам'ятати слова В. Сухомлинського: «У дитині ми повинні бачити завтрашню дорослу людину, – ось в цьому, мені здається, і полягає життєва мудрість батька, матері, педагога».

### Використані літературні джерела

1. Івченко К. Не згасити іскру Божу. Робота з обдарованими учнями / К. Івченко // Директор школи. – 2010. – № 8. – С. 16–17.
2. Дворук О. І. Процес виховання очима дитини / О. І. Дворук; Відп. ред. Г. В. Луценко // Педагогіка та конкретні методики: Матеріали V Всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді» (Черкаси, 18–19 травня 2006 р.). – Черкаси: «Родзинка», 2006. – С. 109.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения / А. С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984.
4. Сухомлинський В. А. Етюди о коммунистическом воспитании / В. А. Сухомлинський // Народное образование. – 1967. – № 2–6. – С. 41.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К., 1978.
6. Яценко Т. Родинне виховання на засадах народної педагогіки (історичний досвід) / Т. Яценко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2.